

azt, hogy a misztériumok és a pozitívizmus, a valóság és a lélek viszonyában számtalan árnyalat van, ha tudjuk azt, hogy a valóság sokszor jobban megcsúfolja a lelket, mint a bármiféle más démonok, akkor csak sajnálni tudjuk, hogy Kovač oly könnyedén húzta meg a határvonalat saját démonjai és a valóság között.

VÉGEL László

KOCKÁZAT NÉLKÜL

Dobai Péter: *Játék a szobákkal*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1976

„*Hangsúlyeltolódás az életézés, a közérzet javára*” (Mészöly): az egyike azoknak a minőségeknek, amelyekre Dobai Péter novellaépítkezése támaszkodik. A közérzet-analízisek, a mindennapi jelentéktelenségek rögzítése, az események, fordulatok helyét betöltő atmoszféra- és környezetvizsgálat, a beidegződött mozdulatok, rutinszerű tevés-vevés nyomon követése képezik azokat a gesztusokat, amelyek a novellák világát létrehozzák. A maga módján sarkított szemléletmód, redukált láttatási technika helyettesíti a radikálisabb tematikai, szemléleti, formai újrakezdés mozzanatait, s belőlük következnek a *Játék a szobákkal* szövegeinek a konvencionális novellaírástól egy árnyalatnyira eltávolodó sajátosságai is. Egy lépés hiányzik csupán, hogy e novellák kimozduljanak a hagyományos keretek közül, s hogy a bennük létrejövő kontúrok az emberi viszonyokat, helyzeteket egy gyökeresen megváltozott képbe rendezzék. Ennek a kimozdulásnak a kockázatát azonban nem vállalja a *Játék a szobákkal*, mert nem vonja le a valóság szemléletében már csíráiban meglevő új mozzanatok konzekvenciáit. Az új tendenciák ezért csak a lehetőségek szintjén jellemzik a novellákat, de a megformálást és a novellák általános jelentérendszerét befolyásoló erővonalakként nem.

A kötet tíz-egynéhány novellájának fókuszában alapvető emberi viszonyok állnak, illetve olyan hősök, akiknek bizonytalanságérzete, tévelygése, rossz közérzete, tudott vagy öntudatlan kiútkeresése éppen ezeknek az alapvető viszonyoknak a szétzilálódásában, elhidegülésében gyökerezik. A visszatérő alapszituációk szinte kivétel nélkül arra utalnak, hogy az elferdülések, bezárkózások, a szellemi igénytelenség arra a hiányként megélt viszonyrendszerre vezethető vissza, amely a társadalmi átalakulással egyidőben megszakadt szülő-gyermek, férj-feleség, férfi-nő természetes kapcsolatából következik. A novellahősök a hagyományos magatartás- és viselkedésmórák, valamint a régi értékrend felbomlásának korát élik, amikor még nem szilárdult meg az új emberi, erkölcsi, társadalmi szükségleteknek megfelelő normarendszer, s ez az átmenet bélyegzi meg sorait.

Beszűkült mozgásteretek, lecsökkent igények, a vegetálás szintjére süllyedő egzisztenciák, realizálatlan tervek ennek a világnak a meghatározói. A tényekből, állításokból, közérzet-analízisekből kibontakozó összkép erős társadalombírálat alapját képezhetné, de éppúgy, mint az említett merész formai-szemléleti újítások érvényesítésétől, ettől is visszatartja valami a novellákat. Mintha csak ösztönösen tapogatóznának a valóságos okok, a reális összefüggések után, s annak ellenére, hogy jó irányba vezetnek ezek az ösztönök, ahelyett, hogy valóban eljutnának a konklúzióig, gyakran póztként, önként vállalat szerepként, indokolatlan befelé fordulásként tüntetik fel a merőben más alapú passzivitást, elhidegülést, illúziótlanságot.

Említettük már, hogy tematikailag nem túl változatosak a *Játék*... novellái. Az ismétlődések azonban nem feltétlenül negatív minőségként jelennek meg a szövegekben, mert hozzájárulhatnak azoknak a problémáknak és léthelyzeteknek az elmélyült, kimerítő feltárásához, amelyre egy novella önmagában nem vállalkozhat. Ilyen értelemben a kötet szövegei kiegészítik egymást, bár nem valósítják meg maradéktalanul ezt a lehetőségeiben körvonalazott összképet. Figyelemreméltó néhány olyan motívum kiválasztása, amely a hősök egzisztálását, lecsökkent létezési terét és az elszemélytelenítő hatások működését adekvát módon reprezentálja.

E motívumok közül a hősök *névtelensége*, illetve a *névhez* való viszonya, gyakori *személytelensége*, a *szexuális aktusnak* tulajdonított központi szerep, a *felejtésnek* mint katalizátornak a feltüntetése stb. emelkednek ki.

A kötet legjobb novellájának hőse „Egyedül a név kérdésében nem ismert megalkuvást”: újságkivágásokban böngészve jegyez ki új meg új neveket, melyeket pár napig visel, majd újat választ magának. Nevét, neveit, egyiket sem közli a novella. (*Huszonöt éves matúránk emlékére*) Ugyanitt olvassuk: „*alig volt valamije: arc, ábrázat, név és születésének dátuma.*” (187. p.)

A *Régi mesterségek* egyik női alakja mindig új néven mutatkozik be: valódi nevét meg sem tudjuk.

A hősöknek szinte csupán egy spontán cselekedete van, a nemi aktus. Krisztina így összezegezi házaseletét az utcáról felhívott ismeretlen férfinak közöszülésük után: „*Az évek, az ő életének éveit és én életemnek az éveit cipzárszerűen összekapcsolódtak, ha valaki lehúzná azt a cipzárt, hogy visszafelé kinyissa az éveket, csak a meztelen testeket találná alatta, semmi mást: ziab és zior.*” (*Görcs és evidencia*, 15. p.)

„*Ha egészen tisztán akarom látni az életemet, akkor ezt a két különböző testhelyzetet újra és újra fel kell idéznem, mert most talán ez a legjellemzőbb ránk.*” — olvassuk a *Szövegekben* (80. p.) Véletlenszerű találkozások, már-már ismeretlenek között létrejövő aktusok (öngyilkosjelölt és a téren felszedett cigánylány az *Imagoban*, orvos és ápolónő a *Hátadról a hasadra fordulszban*, ápoló és ápolónő az *Amit a hóhér súg*... címűben, rabnők és csavargók között a *Gótikában* stb.), sztereotip jellemükönél fogva — vagy éppen ennek ellenére —, erőteljesen ragadják meg a

hősök léthelyzetét, melyet a kiürültség, elgépiesedés jellemez, és sorsukat, melyek a „*munkahelyszerű és a lakóhelyszerű pont közötti közlekedés*” tölt ki.

Az intenzíven átélhető jelen helyett ezért tolakszik előtérbe a múlt, amely viszont nem kínál fel semmilyen megoldást, tehát nem marad más, mint hogy az emlékek felmerülését a felejtés mechanizmusa ellensúlyozza: „*Szeretném elfelejteni anyámat és apámat, és teljesen egyedül, magamtól létezni, vakon, némán és funkciók nélkül, mint a testen a köldök.*” (Szövegetek, 71. p.)

A felejtés funkciója azonban nem merül ki a múltból visszamaradt költélekektől, megkötöttségektől való szabadulási kísérletekben, hanem hasonlóképpen magától a jelentől is menekülni kívánó hősök előtt is lehetőségként jelenik meg: „*Átnézte a telefonszámokkal teleírt noteszét, egy hangot, egy szót, egy más nevet akart hallani, ami eltörli ezt a napot, és lehetővé teszi a következőt.*” (*Hátadról a hasadra fordulsz*, 177. p.)

Ezek a kiragadott motívumok azt teszik nyomatékosná, hogy Dobai Péter novellái különös érzékenységgel regisztrálják azokat a változásokat, amelyek a pszichikumban, valamint az emberi viszonylatokban bekövetkeztek, s hogy olvasásuk után mégis hiányérzetünk van, az onnan ered, hogy a novellák ezt az érzékenységet nem állították maradéktalanul a formateremtő tartalom szolgálatába.

THOMKA Beáta

NOÉ BÁRKÁJÁBAN

Boba Blagojević: *Sve zveri što su s tobom*, Nolit, Belgrád, 1975

Boba Blagojević, a fiatal író nő idei Politika-díjas novelláskötetének címe (Minden vadállat, mely veled van) Mózes első könyvére, a világ teremtésére utal. Pontosabban az özönvíz utáni állapotok érdeklík, amikor is Noé góferfából készített bárkája megfeneklett az Ararát hegyén . . . , és egyesztendei várakozás után az istennel járó igaz, tökéletes férfiú, az Úr engesztelő szavaira — „Nem átkozom meg többé a földet az emberért” — kilépett a bárkából, és kibocsátotta belőle a fölvert vadakat, madarakat, barmokat s mindazt, ami mozog a földön, hogy szaporodjanak és sokasodjanak . . .

Az ősi mítosz valamennyi vonatkozását és részletét szükségtelen hosszasan idézni, mert Boba Blagojević a kötetében olvasható nyolc novellájában (szám szerint: *A csiga, A bárány, A mókus, A róka, A svábbogár, A kutya, A macska, A kukac*) a bibliai világ helyett már nagyon is a mai emberek világa felé fordul, az ő életüket, vergődésüket, álmaikat, változásukat figyeli: a gondtalan gyermekkortól kezdve, a felnőttkor minden-